

Pagrindinę šios knygos dalį (56–252 p.) užima žuvų pavadinimų žodynas, kur pirmiausia laikomasi ichtiologijoje priimto skirstymo į šeimas (išdėstyta L. Bergo nustatyta eile), o pastarųjų viduje sistematikos tvarkos nebežiūrima: genčių, toliau rūšių ir, jei yra, dar smulkesnių vienetų pavadinimai pateikiami mokslinės (lotyniškos bei lotynizuotos) nomenklatūros alfabetine tvarka. Kalbų, kurių pavadinimai traukiami į žodyną, suregistruota (12–13p.) iš viso 71. Praktiškai žodyne nėra nė vieno atvejo, kad iš visų jų būtų duota bent po vieną pavadinimą. Tik nedaugeliui įprasčiausių žuvų pateikta pavadinimų maždaug iš pusės žodyno liečiamų kalbų. Šiaip dažniausiai ribojamasi keliolika ar keletu. Pasitaiko, kad šalia lotyniškojo prirašytas vien tik rusiškas pavadinimas. Vadinasi, darbas pavadintas ne visai tiksliai, nes gali susidaryti klaidingas įspūdis, kad visos liečiamos kalbos reprezentuojamos daugiau ar mažiau tolygiai. Tačiau iš visko matyti, kad sudarytojams pirmiausia bus rūpėjusi rusų kalba. Pagrindinis jų pasirinktas šaltinis – tai rusų senesnioji ir dabartinė ichtiologijos literatūra. Ta pati literatūra ne sykį eina ir dalies kitų kalbų pavadinimų pagrindiniu ar net vieninteliu šaltiniu. Dėl atskirų kalbų, tiesa, remiamasi vienu kitu specialiuoju tų kalbų pavadinimų rinkiniu, ir pasitaiko laimingų atvejų, kada iš tiesų pakanka net vieno tokio rinkinio (plg. ilgokus sinonimų sąrašus, žodyne nuolat pateikiamus iš M. Hirtz – serbų-chorvatų kalbos ir G. D. Vosiliu – rumunų kalbos). Bendras įspūdis, kad žodyne kitos kalbos tėra antrame plane, vis dėlto pakankamai ryškus.

Apie rusiškus žuvų pavadinimus sukaupta informacija labiausiai ir lemia viso žodyno vertę. Antraštiniu pavadinimu iškeliamas (jis prirašomas greta lotyniškojo ir sukirčiuojamas) tas, kuris dabar įsigalėjęs kaip pagrindinis ichtiologijos literatūroje. Toliau alfabetiškai pateikiami (su šaltinių ir, kiek leidžia šal-

tiniai, geografijos nurodymais) tos žuvies pavadinimai ir jų variantai, užfiksuoti nuo XIX a. vidurio. Po to papildomai surašomi pavadinimai, žinomi iš dar ankstesnio šimtmečio (o kartais ir senesnių) bent pačių pagrindinių šaltinių. Iš šaltinių sąrašo matyti, kad peržiūrėta labai plati rusų ichtiologijos literatūra. Mažiau respektuojama filologijos literatūra (pavyzdžiui, praleista straipsnių, specialiai skirtų rusų tarminiams žuvų pavadinimams).

Pateikiami sinonimų sąrašai yra gana išsamūs. Žinoma, nėra ko tikėtis, kad čia jau sukaupti visum visi rusų žuvų pavadinimai, nuo XVIII a. iki šių dienų užfiksuoti įvairiuose šaltiniuose. Tačiau laukti, kad bus suregistruoti visi peržiūrėtų ir į literatūros sąrašą įtrauktų šaltinių žuvų pavadinimai, lyg ir būtų galima. Tokio lūkesčio, deja, žodynas nepateisina. Tarp šapalo (*Leuciscus cephalus* L.) rusiškų pavadinimų (166–167 p.), pavyzdžiui, nėra *жерех* (Варпаховский – 1891 77), *мерёна*, *торб*, *торбák* (Кузнецов – 1915), tarp strepečio (*Leuciscus leuciscus* L.) pavadinimų (171–172 p.) – *кадама* (Варпаховский – 1886a 30, iš kur į žodyną pakliuvo tik marių kalbos toks pat žodis), *килёц* (Куликовский – 1898), *столбец* (Грацианов – 1907 112), tarp *Rutilus rutilus lacustris* (Pall.) pavadinimų (190 p.) – *чебак* (Промысл. рыбы – 1949 314), tarp šližio (*Nemacheilus barbatulus* (L.)) pavadinimų (204, 206 p.) – *Stolbez* (Pallas – 1831, 165, iš kur derėjo nurodyti ir *Peskar*, žodyne teįregistruotą iš vėlesnio šaltinio). Pasitaiko, kad iš tos pačios vietos vieni sinonimai cituojami, o kiti, nors iš jokių kitų šaltinių nežinomi, praleidžiami; pavyzdžiui, 61 p. iš Бепр – 1911 248 paimtas vos vienas pavadinimas, o visi kiti nutylėti, jų tarpe ir iš kitur žodyne neminimi *костючек*, *костяник*, *костяничек*, *костяничик*. Su panašiais praleidimais cituojami ir senieji šaltiniai: 63 p. iš Pallas 102 teišrašytas *Sterled*, nors ten dar yra *Tscheschuga*; 231 p. iš ten pat 246 teduotas *Sudak*,

nors šaltinyje (išnašoje) dar galima rasti labiau diferencijuotus (nelygu žuvies dydis) pavadinimus *Schibnaek*, *Borkanik*, *Gwosdar*.

Visai nepatenkinamai žodyne dorojamasi su žuvų pavadinimais iš kitų kalbų. Kiekvienos kalbos pavadinimai, rasti šaltiniuose, pateikiami alfabetiškai, pagrindinis, dabartinėje ichtiologijos literatūroje (ir bendrinėje kalboje) įsigalėjęs pavadinimas niekaip neišryškintas, todėl žodyno vartotojui lieka nežinomas. Patys šaltiniai dažnai tėra atsitiktiniai, ne iš svarbiausių. Kartais tenkinamasi vien svetimais šaltiniais, tuo, kas yra iš kurios nors kalbos užfiksuota kaimynų literatūroje. Lietuviški pavadinimai žodyne kaip tik ištisai tokie: jie imti iš B. Beneckės vokiško veikalų apie Prūsijos žuvis, žvejybą ir žuvininkystę (1881), E. Majewskio lenkiškų zoologijos ir botanikos pavadinimų žodyno (I – 1889, II 1 d. – 1894, 2 d. – 1898) ir iš keleto rusų autorių ichtiologijos darbų. Tad nieko nuostabaus, kad neretai tarp pateikiamų pavadinimo variantų nėra nė vieno, kuris sutaptų su dabartine taisyklingai užrašyta lytimi, plg. silkės (*Clupea harengus* L.) – ji irgi pakliuvusi (sykiu su menkėmis) prie gėlųjų vandenų žuvų – straipsnyje lie. *Silka*, *Silke*, *Silke paprastoji*, *Silkie*, *Silkis* (72 p.). O juk padėčiai pataisyti sudarytojams būtų pakakę papildomai žvilgterėti bent į vieną dabartinį rūpimą kalba rašytą žuvų aprašą (dėl lietuviškų pavadinimų bene geriausiai būtų pravertęs kolektyvinis darbas Lietuvos gėlųjų vandenų žuvis, Vilnius, 1956). Su latviškais pavadinimais padėtis tuo atžvilgiu kiek geresnė – cituojamas ir pačių latvių vienas dabartinis šaltinis (Zvejnieku kalendārs 1958. gadam, Liepājā, 1958).

Iš peržiūrėtų šaltinių kitų kalbų pavadinimai pateikiami dar neišsamiau ir nerūpestingiau, negu rusiški. Žodyne, pavyzdžiui, visai nėra lietuviškų ir latviškų 1) kiršlio (*Thymallus thymallus* (L.)), 2) jūros builio (*Myoxocephalus quadricornis* (L.)), 3) upinės plekšnės (*Pleuronectes flesus* L.) pavadinimų, nors juos duoda 1) Majewski II 777 (lie.) ir Промысл. рыбы 278 (la.), 2) Benecke 70 (lie. ir la.), 3) Benecke

98 (lie.) ir Промысл. рыбы 733. Panašiai praleisti lietuviški perpelės (*Alosa fallax* (Lacép.)), žr. Benecke 167, latviški plakio (*Blicca bjoerkna* (L.)), žr. ten pat 123, vijūno (*Misgurnus fossilis* (L.)), žr. Промысл. рыбы 465, trispyglės dyglės (*Gasterosteus aculeatus* L.), žr. ten pat 533, pavadinimai (čia nurodoma tik po vieną nepanaudotą šaltinį, nors atsakančių pavadinimų paprastai galima rasti dar ir kitoje žodyno sudarytojams šiaipjau pažįstamoje literatūroje). Net tos kalbos, kurių pavadinimai patogiai sutelkti specialiuose rinkiniuose, atskirų žuvų straipsniuose kartais be jokios priežasties lieka nė neužsimintos; pavyzdžiui, nėra šližio (*Nemacheilus barbatulus* (L.)) pavadinimų iš serbų-chorvatų kalbos (nors duoda Hirtz), jūros builio (*Myoxocephalus quadricornis* (L.)) pavadinimų iš lenkų kalbos (nors duoda Majewski) ir t. t.

Kai kitų kalbų pavadinimai pateikiami, tai dažnai irgi ne visi – žodyno šaltiniuose galima rasti daugiau sinonimų bei variantų. Vietomis šaltiniai su kitioniškais pavadinimais visai necituojami: 76 p. dėl seliavos (*Coregonus albula* L.) lietuviškų pavadinimų reikėjo dar nurodyti Majewski II 236 (kur duota keletas skirtingų variantų), 104 p. dėl lašišos (*Salmo salar* L.) – Benecke 157 (su specialesnės reikšmės pavadinimais *kargis*, *trumpis*, *woszis*), 105 p. dėl šlakio (*Salmo trutta* L.) – ten pat 161 (*trumpis*), 122 p. dėl lydekos (*Esox lucius* L.) – Majewski II 318 (*Lydeka*, *Lydis*; be to, nenurodyti nė lenkiški šio šaltinio lydekos pavadinimai, nors jų čia daugiau, negu pacituotuose šaltiniuose), 188 p. dėl kuojos (*Rutilus rutilus* (L.)) – ten pat 440 (*Kuoja*, *Mekšras*, *Mikšras*, *Rudušis*; sudarytojai tenkinasi antrinio rusiško šaltinio pavadinimais *Bruiszis*, *Brunszis*, kurių pirminis šaltinis yra Benecke 136; lenkiški pavadinimai iš Majewski II 440 taip pat neišrašyti); 124 p. dėl latviškų spario (*Abramis ballerus* (L.)) pavadinimų nederėjo praleisti Benecke 122, Промысл. рыбы 418 (*abejurspare*, plg. dab. la. bendr. klb. *spāre*), 153 p. dėl karpio (*Cyprinus carpio* L.) – Промысл. рыбы 449 (la. *karps*, *kugra*); 57 p. dėl vokiškų

upinės nėgės (*Lampetra fluviatilis* (L.)) pavadinimų be reikalo nepažiūrėta į Benecke 196 (būtų prisidėjęs sinonimas *Pricke*, be to, trm. variantas *Negenoooge*, gal ir pagrindinis pavadinimas *Flußneunauge* būtų pateiktas be klaidų). Kitur kuris nors šaltinis cituojamas, bet kažkodėl dalis jame esančių pavadinimų į žodyną nepatenka: 159 p. trūksta lie. *Grundulas*, *Gružė* iš Majewski II 366, 206 p. — lie. *Griuzas*, *Gružas* iš ten pat 517, 143 p. — le. *Pólleszczyk* iš ten pat 3, 196 p. — v. *Schleihe* iš Benecke 111, 248 p. — v. *Seehahn* iš ten pat 70 (praleistieji vokiški pavadinimai kaip tik yra labiausiai įprasti, norminiai) ir t. t.

Pavadinimai neretai imami ne iš pirminių šaltinių, o iš juos citavusių vėlesnių autorių: 57 p. lie. *Dewinakis* duotas iš Bepr — 1911 27, bet pastarajame šaltinyje nurodyta, kad tai Benekės žodis, tad geriau būtų buvę remtis tiesiai Benecke 196; panašiai 124 p. lie. *Sparis* cituotinas iš Benecke 122, o ne iš Majevskio, 137 p. lie. *Celatas*, *Salatis*, *Salote* — iš Benecke 130, o ne iš Bepr — 1912 a 309, ir t. t. Cituojant iš antrinių šaltinių, kartu perimamos juose atsiradusios klaidos: 143 p. duotas kaip vienintelis lietuviškas pavadinimas Majevskio *Paklis*, nors tai tėra sudarkyta forma vietoj pirminio šaltinio — Benecke 123 — taisyklinos formos *plakis*; 229 p. vietoj lie. *Pykŷs*, nurodyto (šalia rusiško šaltinio *Пыкуч*) iš to paties Majevskio, turėtų būti *pukŷs* Benecke 65.

Dar daugiau korektūros ir kitokių klaidų yra ne iš šaltinių perimta, o naujai atsiradę. Visaip iškraipytų kitų kalbų pavadinimų žodyne mirgėte mirga, pvz.: lie. *Negis* 57, 59 p. — turi būti *Nėgis*; *Lašylas* 104 p. — t. b. *Vašylas*; *Gramzde*, *Gruzas*, *Gružle*, *Kil-as* (ši spaudos klaida atitaisyta rodyklėje 339 p.), *Ziurgždine* 159 p. — t. b. *Gramzdė*, *Gružas*, *Gružlė*, *Kilbas*, *Žiurgždinė*; *Briuršė*, *Briušė*, *Briušis* 192 p. — t. b. *Briuišė*, *Briušė*, *Briuišis*; *Kuiačalvis* 246 p. — t. b. (dabart. rašyba) *Kūjagalvis*; la. *Lutis* 214 p. — t. b. *Zutis*; *Asapis* 235 p. — t. b. *Asaris*; le. *Łosos*, *Właściwy losoś* 104 p. — t. b. *Łosoś*, *Łosoś właściwy*; *Bakwica*, *Gasciory* 143 p. — t. b. *Bokwica*, *Gąsiory*; *Krasiokarp* 152 p. —

t. b. *Karasiokarp*; *Clowacz*, *Clowaczyk* 246 p. — t. b. *Głowacz*, *Głowaczyk*; v. *Rohrkarfen* 137 p. — t. b. *Rohrkarpfen*; *Wissfisch* 143 p. — t. b. *Weissfisch*; *Dielbel*, *Duvel* 167 p. — t. b. *Diebel*, *Düvel*; *Zart* 198 p. — t. b. *Zärt*; *Netterfisch* 204 p. — t. b. *Wetterfisch*; *Wolz* 211 p. — t. b. *Wölz* (ir iš Benecke 103, ne 107); *Gad morh* 215 p. — visai išbraukta (tokio pavadinimo ne tik nėra nurodytame šaltinyje, bet jis apskritai neįmanomas vokiečių kalboje); *Gemeine stichling*, *Stechbuttel*, *Steckbudel*, *Steigbudel* 220 p. (viršuje) — t. b. *Gemeiner Stichling* (arba tiksliai taip, kaip šaltinyje: *Der gemeine Stichling*), *Stechbüttel*, *Steckbüdel*, *Steigbügel*; *Krauser*, *Stichling* 220 p. (apačioje) — t. b. *Krauser Stichling* (vadinasi, čia iš vieno pavadinimo padaryti du; be to, iš to paties šaltinio praleistas *Zwergstichling*); *Borsch*, *Porschke* 235 p. — t. b. *Börsch* (be to, šaltinyje dar yra *Bärsch*), *Pörschke*; *Muhlkoppe*, *Mullerkoppe* 246 p. — t. b. *Mühlkoppe*, *Müllerkoppe*; *Knurrhahn* 248 p. — t. b. *Knurrhahn*.

Kai vartojami įvairiakalbiai šaltiniai, ne vienu atveju žodyne supainiotos kalbos: pavadinimai priskirti ne toms kalboms, kurioms jie iš tiesų priklauso. Tarp pavadinimų, palaikytų lietuviškais, galima rasti žodžių bėnt iš keleto kitų kalbų — latvių: *Nehges*, *Suttini* 57 p. iš Pallas 66 (šaltinyje kalba nurodyta teisingai: Lettonis *Nehges* vel *Suttini*), *Lassis* 104 p. iš ten pat 342 (šaltinyje: Lettonis *Lassis*, majores *Kenki*), *Taimini*, *Tyrnad* (мелк.) 106 p. iš ten pat 348 (šaltinyje: Lettonibus *Taimini*; parvulae *Tyrnad*), *Salate* 137 p. iš Benecke 130 (šaltinyje: kur.: salate — vadinasi, Kuršių pamario latvių), *Karusehis* (!) 145 p. iš Majew. (šaltinyje II 168: lit. *i kuryjsk*. Karosas, karuschis. *Nadm-Bene.*; pirminiame šaltinyje Benecke 109: lit.: karosas; kur.: karuschis), *Sapal* 167 p. iš Benecke 137 (šaltinyje: kur.: sapal), *Sebre* 198 p. iš ten pat 120 (šaltinyje: kur.: sebre), *Menzas* 216 p. iš ten pat 87 (šaltinyje: kur.: menzas), *Kwape* 218 p. iš ten pat 89 (šaltinyje: kur.: kwape), *Starkis*, *Sterks* 232 p. iš Majew. ir (pirmasis) Benecke 63 (pastarajame šaltinyje duotas kaip lietuviškas vienintelis *stėrkas*,

cituojamieji turi kitokias kalbų nuorodas: altpr. [=prūsų]: starkis, kur.: sterks, starkis), *Sandahts* 232 p. iš Pallas 246 (šaltinyje: Lettis *Stahks* vel *Sandahts*), *Assaris* iš Majew. ir *Boerschik* iš Benecke 61, abu 235 p. (pirminiame šaltinyje: lit. eszerys; kur.: assaris, byerszkis, boerschik Benecke 61); prūsų: *Szabre* 198 p. iš Benecke 120 (šaltinyje: altpr.: szabre; forma klaidinga — Elbingo žod. 570 yra *Seabre*), *Kalis* 211 p. iš ten pat 107 [turėtų būti 103] (šaltinyje: altpr.: kalis), *Angurgis* 214 p. iš ten pat 173 (šaltinyje: altpr.: angurgis), *Wilnis* 218 p. iš ten pat 89 (šaltinyje: altpr.: wilnis (wilms?)); lenkų (kašubų): *Laswora* 106 p. iš Majew. (Majewski II 684 duoda kaip kašubų žodį, neva imtą iš Benekės); lybių: *Nehgus* 57 p. iš Беpr — 1911 27 (šaltinyje: ЛИВЫ nehgus (KAWALL)), be to, *Repsen* 76 p. iš Pallas 413 (šaltinyje: In Rossia occidentali *Raepuschka*, a Livonico (ut videtur) *Repsen*; plg. lybių *repš*, Pabalt. v. *Rebs*, la. *repsis*). Kad lietuviški pavadinimai, atvirkščiai, būtų priskirti kuriai nors kitai kalbai, retai kada pasitaiko, plg. tarp latvių kalbos lydekos pavadinimų *Lideka* 122 p. iš Benecke 165, nors šaltinyje tas žodis aiškiai pateiktas kaip lietuviškas (lit.: lideka).

Senesnių šaltinių moksliniai žuvų pavadinimai ne visada sutampa su dabartiniais, to-

dėl kartais nėra iš sykio aišku, kuri žuvis turėta galvoje. Žodyne duoti vien dabartiniai moksliniai pavadinimai. Identifikavimo klaidų nedaug. Į vieną *Cyprinus carpio* L. straipsnį 151—153 p. iš Majewskio žodyno sudėta ne tik tai, kas ten rasta lygiai taip pavadintame straipsnyje (II 266), bet dar ir kitame, skirtame žuviai *Cyprinus Dobuła* (Majewski II 267); jau vien iš lenkiškų ir lietuviškų pavadinimų matyti, kad tai turėtų būti visai kita žuvis, veikiausiai dabar vadinama *Leuciscus cephalus* (L.), o tokiu atveju jos pavadinimus žodyne reikėtų nukelti į 167 p. Benekei *Gadus morhua* L. yra ne Atlanto, o Baltijos menkė, todėl vokiški pavadinimai iš Benecke 87 turėtų būti cituojami ne *Gadus morhua* (215 p.), o *Gadus morhua callarius* L. straipsnyje (216 p.).

Knygos pabaigoje pridėtos dvi alfabetinės rodyklės — viena (253—323 p.) kirilica, o kita (324—367 p.) lotynišku alfabetu užrašytiems žuvų pavadinimams. Pagal kalbas žodžiai nesugrupuoti, ir tik prie kiekvieno žodžio laužtiniuose skliaustuose prirašytas sutartinis skaičius rodo kalbą. Moksliniai pavadinimai grynai alfabetiškai niekur nepateikti (40—55 p. jie kažkodėl pakartoti lygiai tokia tvarka, kaip ir pačiame žodyne).

V. Urbutis

В. В. Иванов, В. Н. Топоров, Исследования в области славянских древностей. Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов, Москва, 1974, 344 p.

Beveik kiekvienas stambesnis tarybinių rusų kalbininkų V. Ivanovo ir V. Toporovo darbas vienu ar kitu požiūriu yra reikšmingas ne tik slavų, bet ir baltų filologijai bei mitologijai. Operuodami nepaprastai gausia visų indoeuropiečių ir jų kaimynų kalbine, tautosakine bei etnografinė medžiaga ir kūrybiškai pasinaudodami moderniausiais mokslo pasiekimais, jie iškelia daug drąsių hipotezių, laužo sustabarėjusius kanonus, atveria kelią naujiems, perspektyvesniems tyrinėjimo metodams. Ypač

reikšmingi jų darbai mitologijos srityje, kurioje pas mus pastaraisiais dešimtmečiais buvo jaučiama ryški stagnacija, atitrūkimas nuo naujaušų pasiekimų, įgytų nagrinėjant kitų indoeuropiečių religines bei mitologines sistemas. Savo darbuose V. Ivanovas ir V. Toporovas daug naudoja baltišką medžiagą, o kai kurie iš jų ištiesai yra skirti baltų mitologijos, tautosakos ar kalbos problemoms¹.

¹ В. Н. Топоров, К анализу нескольких поэтических текстов, — Poetics. Poetyka.